

Володимир ГОРИН

СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Узагальнено наукові підходи до трактування сутності соціальної безпеки та сформульовано власну позицію до розуміння її змісту. Обґрунтовано місце соціальних гарантій у системі соціальної безпеки та окреслено перелік її загроз, спричинених недоліками політики у сфері соціальних гарантій. Проаналізовано наукові підходи до оцінювання рівня соціальної безпеки і висловлено пропозиції щодо доповнення переліку її індикаторів.

Соціальні гарантії як невід’ємна детермінанта демократично-правової соціальної держави є об’єктивно необхідним елементом системи забезпечення суспільного добробуту. Вони є матеріальним втіленням зобов’язань держави щодо підтримки життєзабезпечення людини на рівні, який враховує можливості економіки та є мінімально прийнятним з погляду суспільства. Формування загальнодовизнаних соціальних стандартів рівня і якості життя з урахуванням соціальних гарантій, а також приведення економіко-правових основ у відповідність з інтересами соціальної стабільності цілком справедливо визначати необхідними умовами досягнення соціальної безпеки [24, 19].

Таким чином, соціальна безпека окремо взятої особи як первинної ланки суспільства – це гарантія соціальної безпеки держави, а основною складовою політики її забезпечення є заходи у сфері соціальних гарантій. Більше того, вважаємо, що досягнення соціальної безпеки доцільно розглядати не одним із наслідків, а провідною метою існування соціальних гарантій, яка реалізується шляхом проведення ефективної політики їхнього забезпечення.

Теоретичне і практичне підґрунтя вирішення проблем соціальної безпеки не отримало належного розвитку, що зумовлено звуженістю розуміння сутності національної безпеки, яка тривалий час обмежувалася вирішенням проблем зовнішніх загроз та пов’язаних з ними внутрішніх. З іншого боку, не було потреби і передумов проведення теоретичних досліджень цієї проблематики. Соціалістична ідеологія покладала всю відповідальність у питаннях вирішення соціальних проблем на державу, яка формувала відповідну соціальну політику [14, 17–18].

Поняття “соціальна безпека” вперше згадується в науковій літературі у другій половині ХХ ст. Доводиться констатувати, що, будучи об’єктом вивчення з боку соціології, соціальної філософії, проблематика соціальної безпеки залишається без належної уваги фахівців економічного напрямку наукових досліджень. Вагомий внесок у розробку питань теорії та практики забезпечення соціальної безпеки у своїх працях зробили І. Гнибіденко, О. Давидюк, Ю. Зайцев, Є. Крихтін, Е. Лібанова, О. Новікова, В. Паламарчук, С. Пирожков, Ю. Порохнявий, О. Хомра та інші вчені. Втім, питання

методології вивчення проблем соціальної безпеки дотепер залишаються не достатньо розробленими.

Мета нашої статті полягає в обґрунтуванні місця соціальних гарантій у системі соціальної безпеки, визначенні основних загроз соціальній безпеці, спричинених недоліками політики у царині соціальних гарантій, узагальненні наукових підходів до методики оцінювання рівня соціальної безпеки й окресленні пріоритетів її забезпечення у сучасних умовах.

Поняття соціальної безпеки є доволі складним, що пов'язано з неоднозначністю трактування вихідного терміна “безпека”, який узагальнено визначається як стан об'єкта, при якому не існує внутрішніх та зовнішніх загроз його нормальній життєдіяльності, тобто стан захищеності, відсутності передумов для негативних змін. Концептуальну основу трактування сутності соціальної безпеки у нормативно-правовій базі започатковано Декларацією про державний суверенітет, де вона розглядається як стан гарантованої правової й інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи і суспільства від зовнішніх і внутрішніх загроз. Подібні за змістом визначення соціальної безпеки знаходимо у наукових працях О. Хомри і Т. Русанової [27], В. Пашкова [18].

У сучасній науковій літературі чіткого визначення соціальної безпеки як соціально-економічного поняття досі не сформовано. Опрацювання наукових поглядів дає підстави виокремити два підходи до змістовного наповнення поняття соціальної безпеки:

– управлінський підхід передбачає трактування соціальної безпеки як сукупності управлінських дій для захисту соціальних інтересів. Наприклад, автор першої вітчизняної праці з питань соціальної безпеки В. Паламарчук розуміє під нею недопущення умов, які призвели б до неприйнятного зниження рівня життя основних верств

населення й окремих соціальних груп, їхньої соціальної деградації [17, 21–26]. На думку Є. Крихтіна, соціальна безпека є системою законодавчо-нормативних заходів для забезпечення життєдіяльності окремої особи, різних соціально-демографічних груп та всього суспільства в цілому [24, 15]. При цьому він наголошує, що соціальна безпека формується в системі правових і соціальних гарантій. Російські вчені В. Серебряников та А. Хлоп'єв визначають соціальну безпеку як “заходи щодо захисту інтересів країни та народу в соціальній сфері, розвиток соціальної структури, системи життєзабезпечення і соціалізації людей” [22, 12]. Наголошуючи на тому, що соціальна безпека є результатом ефективної соціальної політики, С. Пирожков вважає, що її зміст полягає у проведенні науково обґрунтованих розрахунків мінімального споживчого бюджету і мінімуму зарплати, які мають визначатися на основі соціально-економічних критеріїв і можливостей суспільства [19];

– ситуаційний підхід полягає у розумінні соціальної безпеки як стану захищеності соціальних інтересів окремої особи та суспільства в цілому. На думку О. Новікової [14, 27], Е. Лібанової [10, 381], цей стан є результатом реалізації заходів соціального захисту. П. Шевчук визначає соціальну безпеку особи як стан її життєдіяльності, убезпечений низкою організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на реалізацію соціальних інтересів [28, 108]. О. Давидюк характеризує соціальну безпеку як стан суспільства, за якого забезпечується номінальний рівень соціальних умов та соціальних благ, які визначають якість життя людини і суспільства, гарантується мінімальний ризик для життя і здоров'я людей [2].

На наш погляд, саме ситуаційний підхід має бути покладений в основу розуміння поняття “соціальна безпека”. Вважаємо, що її не варто розглядати як певну діяльність,

оскільки результати наперед невідомі. Соціальна безпека являє собою не процес певної діяльності, а її наслідок. Поряд з цим, недоцільно визначати соціальну безпеку результатом соціального захисту, адже це дещо спотворює її зміст. Політика соціального захисту передбачає подолання уже наявних соціальних проблем і загроз безпеці, тоді як проблематика соціальної безпеки об'єднує також питання формування інструментів їх упередження, убезпечення суспільства від їхнього настання, що характеризується більш повним поняттям соціальної політики.

При визначенні сутності соціальної безпеки також недоцільно вживати термін “захищеність інтересів”. Останній передбачає консервацію досягнутого рівня задоволення соціальних інтересів, але не вказує на можливість його перевищення. Парадигма захищеності, яка ґрунтується на розумінні безпеки як наслідку боротьби із загрозами, передбачає превалювання зовнішніх загроз над внутрішніми [3, 229–230]. З огляду на те, що в сучасних умовах основним джерелом генерації загроз соціальній безпеці нашої держави є не зовнішні чинники, а неефективна соціальна й економічна політика, раціональніше при визначенні її сутності відштовхуватися від парадигми самоствердження, яка розглядає безпеку як результат подолання внутрішніх протиріч і розвитку власних сил. Більш вдалим, у цьому випадку, вважаємо застосування дефініції “реалізація інтересів”.

Необхідною умовою досягнення стану соціальної безпеки, на нашу думку, є також створення ефективно діючого механізму її забезпечення. При цьому важливими є як законодавче закріплення прав на задоволення громадянами власних соціальних інтересів, так і наявність відповідного механізму реалізації. Цей аспект необхідно враховувати при визначенні змісту соціальної безпеки. З огляду на наведені міркування вважаємо, що

під соціальною безпекою слід розуміти реалізований через відповідний механізм стан суспільства, за якого забезпечується упередження і нейтралізація наявних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз соціальним інтересам окремої особи і суспільства загалом, а також кількісна і якісна реалізація цих інтересів на економічно обґрунтованому й суспільно прийнятному рівні для забезпечення сталого розвитку держави.

Соціальні гарантії правомірно визначати ключовим важелем досягнення соціальної безпеки. Спрямовуючи власні фінансові ресурси на їх забезпечення з урахуванням економічних можливостей та суспільних очікувань, держава гарантує кожному громадянину певний рівень задоволення його матеріальних і нематеріальних потреб, тобто певний рівень соціальної безпеки. Політика фінансування державою соціальних гарантій має відповідати таким критеріям:

- концентрації ресурсів держави на задоволенні пріоритетних соціальних інтересів. Відтак, важливим є оцінювання соціальних інтересів і виокремлення серед них життєво необхідних, без задоволення яких неможливо забезпечити життєдіяльність та прогресивний розвиток громадян і суспільства;

- достатності державного фінансування для забезпечення нейтралізації або відвернення загроз соціальним інтересам як окремого індивіда, так і суспільства в цілому. Важливим аспектом цього є виявлення та оцінювання загроз соціальним інтересам (реальних, потенційних та уявних), визначення способів їхнього відвернення, нейтралізації чи мінімізації;

- створення дієвого механізму досягнення соціальної безпеки, в рамках якого має розвиватися система фінансового забезпечення соціальних гарантій. Це створює передумови для проведення цілеспрямованої політики захисту соціальних інтересів як індивіда, так і суспільства загалом.

Політика забезпечення соціальної безпеки має проводитися на основі відповідної наукової доктрини, концепції, стратегії і тактики, наявності відповідних інститутів та механізму реалізації (рис. 1).

Реалізація першого критерію політики фінансування соціальних гарантій і досягнення на цій основі соціальної безпеки вимагає визначення пріоритетних соціаль-

них інтересів як окремого індивіда, так і суспільства загалом. Згідно з поглядами В. Паламарчука, формулюванню змісту і пріоритетності соціальних інтересів має передувати оцінка потенційних соціальних втрат, які загрожують руйнуванням життєво важливих складових підсистем процесу відтворення суспільства. Соціальні інтереси він пропонує визначати як збереження

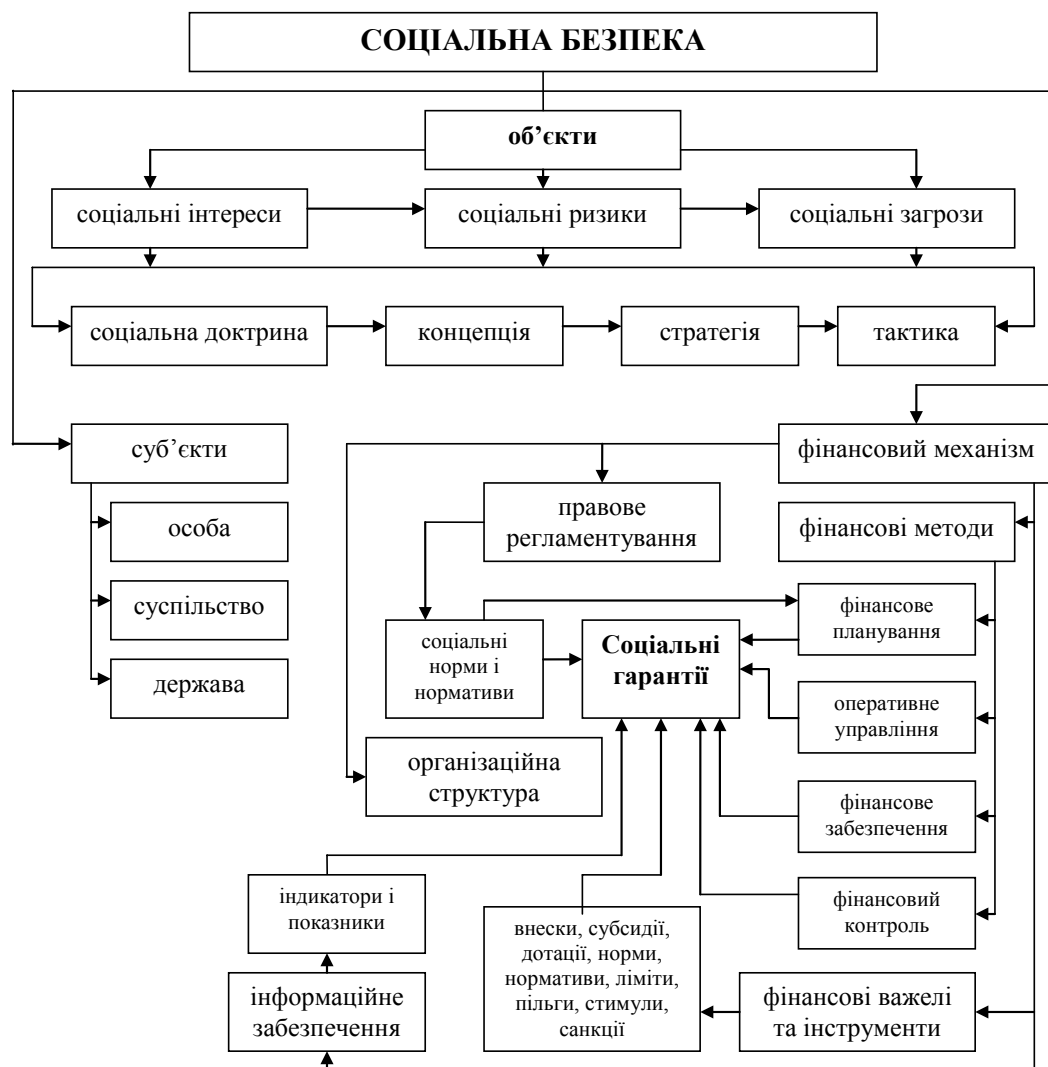

Рис. 1. Концептуальна схема соціальної безпеки*

* Складено автором.

життєво важливих соціальних складових і підсистем функціонування суспільства та держави [17, 12]. Сформульована у період кризи, коли злободенним було питання призупинення руйнації соціальних досягнень, а не їхнього розвитку, така дефініція і в сучасних умовах не втратила своєї актуальності. Науковці О. Новікова [14, 27], О. Давидюк [2], І. Гнибіденко [23, 271] ототожнюють соціальні інтереси з системою потреб окремої людини і суспільства загалом. До їхньої сфери вчені зараховують потреби у гідних умовах життєдіяльності, відтворення і розвитку людини, суспільства і держави.

Узагальнивши наукові підходи, перелік актуальних в сучасних умовах соціальних інтересів в економічній сфері можна зобразити наступним чином:

- забезпечення постійного зростання життєвого рівня населення;
- досягнення соціальної стабільності й усунення соціальних деформацій (зниження масштабів бідності та соціальної нерівності);
- розвиток людського капіталу держави через вдосконалення соціальної інфраструктури, належне функціонування систем освіти, охорони здоров'я, задоволення культурних потреб;
- забезпечення ефективності й адресності соціального захисту населення.

Вихідним поняттям, яке визначає зміст соціальних інтересів, є особисті потреби людини у споживанні життєвих благ для підтримання існуючого і подальшого підвищення життєвого рівня. У випадку задоволення потреб через матеріально-речові блага і суспільні послуги застосовується їхня кількісна оцінка. В умовах товарно-грошових відносин для оцінки обсягів суспільних потреб використовують вартість індивідуальних та суспільних благ, необхідних для їхнього задоволення.

Одним із важливих аспектів оцінки суспільних потреб є визначення міри (або рівня)

їх задоволення. Суспільно прийнятна міра споживання населенням сукупності життєвих благ для кожної держави об'єктивно залежить від низки чинників – типу соціально-економічної системи, рівня розвитку економіки та перерозподілу ВВП через систему державних фінансів, менталітету населення, історичних традицій тощо. Саме в процесі узгодження між суспільством і державою взаємоприйнятної міри споживання життєвих благ закладаються основи державних соціальних стандартів та системи соціальних гарантій.

Соціальні гарантії – це грошовий еквівалент натурального обсягу споживання ринкових та суспільних благ, який гарантує держава громадянам з огляду на їхні соціальні очікування та можливості економіки. Продумана політика у царині соціальних гарантій дає змогу найбільш повно задовольняти соціальні інтереси населення і таким чином досягати в країні належного рівня соціальної безпеки. Деякі науковці взагалі визначають політику соціальної безпеки через створення системи соціальних гарантій [17, 43].

Оцінювання достатності державного фінансування соціальних гарантій для забезпечення нейтралізації і відвернення загроз соціальній безпеці неможливе без виокремлення серед них найбільш небезпечних та їхнього оцінювання. На наш погляд, загрози соціальній безпеці – це явища і процеси, існування чи перебіг яких веде до виникнення соціальних деформацій та диспропорцій у життєдіяльності людини, ущемлення її життєво важливих інтересів, що змушує державу вживати додаткових зусиль та здійснювати певні витрати ресурсів на їх нейтралізацію. При цьому важливо виокремлювати внутрішні загрози, пов'язані з недоліками економічної політики держави, та зовнішні, існування яких спричинене негативними наслідками глобалізації.

На основі узагальнення наукових поглядів щодо окреслення загроз соціальній

безпеці [14, 37–38; 13, 233] та аналізу норм законодавства у цій сфері, виокремимо ті загрози соціальній безпеці, виникнення яких пов'язане з недоліками функціонування системи соціальних гарантій (рис. 2).

Завдяки моніторингу загроз соціальній безпеці формується інформаційна база розробки та реалізації рішень щодо коригування державної політики у царині соціальних гарантій. Ці заходи дають змогу ефективно реагувати та попереджувати виникнення небезпечних соціальних явищ, нейтралізувати їхній негативний вплив на перебіг соціальних процесів і, таким чином, досягати стану соціальної безпеки.

Своєчасне виявлення й оцінювання загроз соціальній безпеці не можливе без розробки системи відповідних критеріїв та соціальних індикаторів. В їхню основу покладено порогові значення – граничні величини, вихід за межі яких перешкоджатиме

нормальному перебігу соціальних процесів чи викликатиме формування негативних тенденцій забезпечення соціальної безпеки. При цьому слід домогтися тісного взаємозв'язку між цими показниками та соціальними гарантіями, оскільки величина останніх має передбачати дотримання у державі критеріїв соціальної безпеки.

Зазвичай, порогові значення індикаторів соціальної безпеки визначають на підставі спеціальних багаторічних досліджень [2] та оцінювання досягнутих результатів минулих періодів [27]. При цьому важливо оптимізувати склад показників для уникнення ускладнень при плануванні та управлінні. Агрегація критеріальних показників соціальної безпеки може проводитися шляхом визначення укрупнених індексів із використанням економіко-математичних розрахунків (аж до виведення інтегрального індексу соціальної безпеки), методами

Рис. 2. Загрози соціальній безпеці держави, спричинені недоліками функціонування системи соціальних гарантій*

* Складено на основі [14, 13].

структуризації і ранжування показників, побудови “деревця цілей” та ін. [2].

Хоча проблематиці розробки індикаторів соціальної безпеки приділяється певна увага у науковій літературі [12, 48–53; 20, 160–184; 15, 22–38], вона залишається недостатньо вивченою. Зокрема, серед вчених нема єдиного погляду щодо складу, граничних значень, методів оцінки. У правовій базі індикатори соціальної безпеки отримали своє оформлення у Методиці оцінювання рівня економічної безпеки, розробленій Міністерством економіки України (табл. 1). Вона об'єднує комплекс показників, які характеризують співвідношення трудових доходів та соціальних трансфертів з прожитковим мінімумом, визначають рівень поляризації доходів домогосподарств, обсяг суспільних видатків на потреби галузей соціальної сфери тощо.

Незважаючи на достатньо широкий перелік оціночних показників, він потребує суттєвого доповнення. Так, співвідношення між середньою зарплатою і прожитковим мінімумом не дає змоги оцінити повноту виконання державою зобов'язань щодо гарантування мінімального рівня доходу особам, зайнятим некваліфікованою працею. Очевидно, що показники соціальної безпеки мають бути доповнені індикатором співвідношення мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму. При цьому його порогове значення, на наш погляд, має складати не менше 1, адже держава не може гарантувати громадянам доходу, який не забезпечує простого відтворення робочої сили. Більше того, мінімальний рівень зарплати повинен перевищувати прожитковий мінімум і коригуватися відповідно до зміни демографічного навантаження на працюючих. Оскільки зарплата виступає джерелом відтворення не лише для самого працівника, але й для членів його сім'ї, окремі науковці стверджують, що економіч-

но обґрунтований рівень співвідношення між мінімальним рівнем оплати праці та прожитковим мінімумом має складати від 2 до 2,5 [26, 44].

Іншим важливим критерієм соціальної безпеки держави, на наш погляд, є недопущення надмірної диференціації трудових доходів населення. Хоча ми поділяємо позицію М. Туган-Барановського [25, 469], В. Левашова [9, 113], що міжгалузєва диференціація заробітної плати є природним явищем, оскільки відображає відмінності у витратах інтелектуальних та фізичних зусиль, рівні кваліфікації працюючих, але її масштаби, на наш погляд, мають обмежуватися. Невиправданий міжгалузєвий розрив у розмірах заробітної плати спричиняє антагонізацію різних соціальних груп населення. Важливо також уникати надмірної міжрегіональної диференціації трудових доходів населення, яка може стимулювати сепаратистські тенденції та призвести до поглиблення розколу країни. Орієнтуючись на досвід зарубіжних країн, вважаємо допустимим триразове перевищення заробітної плати працівників у найбільш оплачуваній галузі порівняно з найменш оплачуваною, а міжрегіональна диференціація оплати праці не має перевищувати 1,5–2 рази. На наш погляд, це дасть змогу уникнути невиправданого розриву у доходах основної частини населення та сприятиме підвищенню рівня соціальної безпеки.

Виявлення й оцінка загроз соціальній безпеці дає змогу сформулювати пріоритети державної політики у царині соціальних гарантій для нейтралізації негативного впливу соціальних ризиків та зниження рівня небезпеки. Однак, забезпечуючи досягнення соціальної безпеки, соціальні гарантії можуть стати джерелом загроз національній безпеці в інших сферах. Від надмірного розвитку системи соціальних гарантій представники економічної науки

Індикатори стану соціальної безпеки та їхні порогові значення*

Індикатор, одиниця виміру		Порогове значення	
		Методика оцінки рівня економічної безпеки України	Інші джерела
Частка населення із сукупними витратами, які нижче 75% медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності), %		не більше 25	10
Частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижче прожиткового мінімуму, %		не більше 40	7
Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму, разів		не менше 3	н.д.
Відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму, разів		1,5–2	н.д.
Відношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін, разів		не менше 1	н.д.
Відношення сукупних витрат 10% найбільш забезпеченого населення до 10% найменш забезпеченого, разів		не більше 8	10 : 1
Витрати на харчування (продовольчі товари та харчування поза домом), у % до сукупних споживчих грошових витрат домогосподарств		не більше 50	н.д.
Рівень безробіття (за методологією МОП), %		не більше 10	8–10
			7
Рівень тривалого безробіття у працездатному віці, %		не більше 25–30	н.д.
Наявність житлового фонду в середньому на одну особу, м ²		не менше 25	н.д.
Кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань на 100 осіб		не більше 60	н.д.
Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я, % до ВВП		не менше 4	1,0
			5-6
Видатки зведеного бюджету на освіту, % до ВВП		не менше 8,3	1,5
			10
Охоплення випускників 9-х класів повною середньою освітою, %		не менше 100	н.д.
Додаткові показники, запропоновані науковцями	Співвідношення мінімальної та середньої зарплати	–	1 : 3
	Співвідношення мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму	–	2–2,5
	Міжрегіональна диференціація середньої зарплати	–	1,5–2
	Мінімальний рівень погодинної зарплати, дол. США	–	3 дол. США
	Міжрегіональна диференціація розміру прожиткового мінімуму, разів	–	1,5
	Суспільні видатки на культуру, % до ВВП	–	0,5
	Видатки на охорону здоров'я, дол. США в розрахунку на одну особу	–	8
	Видатки на охорону здоров'я, дол. США в розрахунку на одну особу	–	500
	Співвідношення середнього розміру пенсії до прожиткового мінімуму, разів	–	1,5
	Співвідношення середньодушового грошового доходу до прожиткового мінімуму, разів	–	2,5

* Складено на основі [6, 7, 8, 11, 13, 16, 29, 4, 26]

застерігали ще у XVIII–XIX ст. Так, на думку Д. Рікардо, неконтрольоване зростання соціальних витрат держави загрожує розладом її економіки [1, 458]. Автор ідеї про доцільність встановлення неоподаткованого мінімуму Дж. С. Міллз вказував, що пасивні

соціальні трансферти провокують звикання до них, очікування на допомогу, поширення утриманських настроїв. Невиправдане зростання оплати праці, як стверджував Ж. Б. Сей, обтяжує роботодавців витратами на додаткове утримання робітників,

примушуючи сплачувати за нестворений продукт. На наш погляд, в сучасних умовах цю думку можна інтерпретувати як необхідність збереження паритету між зростанням заробітної плати і продуктивності праці.

Ідеї обмеження розвитку системи соціальних гарантій задля збереження стабільності економічної системи, необхідності переходу до активних форм соціальної політики знаходимо у працях представників теорії інституціоналізму Л. Ерхарда, А. Мюллера-Армака, В. Ойкена, В. Репке. "Соціальна політика не повинна підривати продуктивність народного господарства", – писав Л. Ерхард [5]. Він наголошував, що надмірне зростання соціальних видатків держави спричиняє високу інфляцію і сповільнення економічного розвитку.

Серед сучасних вітчизняних вчених необхідність врахування економічних можливостей при розбудові системи соціальних гарантій обстоює О. Новікова, оскільки надмірні соціальні видатки, на її погляд, призводять до фінансового краху держави, породжують утриманство і безініціативність населення [14, 101]. Тому рівень соціальних гарантій має визначатися, передусім, реальними економічними можливостями їхнього забезпечення. Соціальний популізм, який виявляється у швидкому, економічно необґрунтованому підвищенні соціальних гарантій, провокує зростання дефіциту зведеного бюджету і позабюджетних соціальних фондів, підвищення інфляції, скорочення бюджетних інвестицій тощо.

Перелік найбільш загрозливих наслідків непродуманої політики держави у царині соціальних гарантій можна визначити таким чином:

- розкручування інфляції через різке збільшення номінальних доходів громадян і порушення рівноваги грошової та товарної маси;
- розбалансування фінансів системи пенсійного страхування та пов'язане з

цим відволікання бюджетних ресурсів на фінансування пенсійних програм;

- збільшення дефіциту державного бюджету;
- погіршення платіжного балансу країни і зростання ризику девальвації національної валюти;
- підвищення податкового навантаження.

Обґрунтовуючи принципи формування системи соціальних гарантій в сучасних умовах, вважаємо, що політика у цій сфері повинна враховувати два основні аспекти: з одного боку, доцільність упровадження тих чи інших гарантій з огляду на соціальні очікування населення та, з іншого боку, наявність економічних передумов для їхнього забезпечення на декларованому рівні. На наш погляд, заходи у сфері соціальних гарантій мають базуватися на концептуальних положеннях теорії утилітаризму В. Парето і принципах ефективності Калдора-Хікса. Ефективними слід вважати рішення, за яких досягається поліпшення показників соціальної безпеки без зростання рівня небезпеки в інших сферах. Безумовно, головною ознакою ефективності політики соціальної безпеки можна вважати досягнення стану, при якому максимізується рівень реалізації соціальних інтересів як окремої людини, так і суспільства в цілому. Однак заходи щодо усунення соціальних диспропорцій і нейтралізації загроз соціальній безпеці мають враховувати економічні можливості держави з метою уникнення загроз у інших ланках національної безпеки.

Окреслюючи пріоритети удосконалення політики держави у царині соціальних гарантій в контексті їх відповідності критеріям соціальної безпеки, варто сказати, що вони мають передбачати: перехід до політики мінімальної цільової підтримки громадян, доходи яких нижчі гарантованого рівня; розмежування сфер застосування соціальної допомоги і соціального страху-

вання, розширення ролі страхових механізмів у забезпеченні добробуту громадян; раціоналізацію соціальних трансфертів, реформування системи соціальних пільг; сприяння розвитку малого бізнесу, забезпечення ефективної взаємодії різних суспільних інститутів. Не ставлячи під сумнів пріоритет держави у вирішенні соціальних проблем, разом з тим не варто применшувати можливості інших суспільних інститутів, а також самого індивіда у забезпеченні особистої соціальної безпеки [24, 32].

Варто перейти від фрагментарних, слабо пов'язаних рецептів вирішення окремих соціальних проблем до реформування патерналістських механізмів забезпечення соціальної безпеки, створення єдиної системи, прив'язаної сутнісними рисами до ринкової економіки [24, 35]. З огляду на це, необхідно розробити стратегію соціальної безпеки України, яка була б органічно пов'язана із суспільно-політичними і, особливо, економічними перетвореннями в державі. Нова стратегія соціальної безпеки має базуватися на засадах забезпечення конституційно визначених соціальних гарантій та реалізації стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку у нерозривній єдності з євроінтеграційними та глобалізаційними орієнтирами України, які визначені Програмою економічних реформ на період 2010–2014 рр. “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” [21].

Пріоритетними цілями стратегії соціальної безпеки мають стати:

– посилення ролі доходів від трудової діяльності як основного джерела грошових доходів населення та стимулу до трудової активності працівників;

– забезпечення справедливого розподілу доходів через удосконалення системи оподаткування особистих доходів (посилення прогресії ставок податку на доходи

фізичних осіб, ліквідація окремих податкових пільг) та власності громадян (удосконалення оподаткування житла, розширення податкової бази за рахунок оподаткування комерційної нерухомості);

– посилення ролі страхових механізмів у захисті громадян від ризиків ринкової системи;

– гарантування рівного доступу до суспільних послуг охорони здоров'я, освіти, духовно-культурного і фізичного розвитку;

– забезпечення стабільного фінансування галузей соціальної сфери та цільових соціальних програм;

– створення умов для повноцінної життєдіяльності вразливих верств населення тощо [24, 36].

Кінцевою метою реалізації стратегії має стати формування такої системи соціальної безпеки, за якої буде забезпечуватися ефективне задоволення потреб людини і формування суспільства, яке здатне оптимально реалізувати свої потенціал і ресурсні можливості.

Проблема соціальної безпеки та вироблення оптимальної стратегії її забезпечення вимагає глибоко виважених наукових і політичних підходів. Саме тому вивчення проблем соціальної безпеки людини і суспільства, вироблення системних пропозицій і в подальшому вимагатиме мобілізації зусиль як фахівців-теоретиків, практиків, так і представників усіх гілок влади, що дасть змогу на високому якісному рівні сформулювати положення стратегії соціальної безпеки України та розробити ефективний механізм її реалізації.

Література

1. *Антология экономической классики / Предисл. И. А. Столярова. – М.: МП “ЭКОНОВ”, “КЛЮЧ”, 1993. – 475 с.*
2. *Давидюк, О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови*

системи показників // Центр перспективних досліджень Міністерства соціальної політики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cpsr.org.ua/?pr=6&id=175>

3. Дзьобань О. П. Національна безпека України: концептуальні засади та світоглядний сенс: Моногр. – Х.: Майдан, 2007. – 284 с.

4. Экономическая безопасность: Производство – Финансы – Банки / А. И. Архипов, А. Р. Белоусов, Р. А. Белоусов и др.; Под ред. В. К. Сенчагова. – М.: ЗАО “Финстатинформ”, 1998. – 622 с.

5. Эрхард Л. Благополучие для всех // Библиотека экономической и деловой литературы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ek-lit.narod.ru/erhsod.htm>

6. Зайцев Ю. К. Соціалізація економіки України та системна трансформація суспільства: методологія і практика: Моногр. – К.: КНЕУ, 2002. – 188 с.

7. Кадомцева С. В. Экономические основы системы социальной защиты. – М.: МЦНТИ. – 1997. – 248 с.

8. Кожем'якіна С. М. Стан бюджетного фінансування охорони здоров'я в Україні // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 4 (71). – С. 144–149.

9. Левашов В. И. Социальная политика доходов и заработной платы. – М.: Центр экономики и маркетинга, 2000. – 360 с.

10. Лібанова Е., Палій О. Ринок праці та соціальний захист: Навч. посіб. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2004. – 491 с.

11. Методика оцінки рівня економічної безпеки України / Міністерство економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://te.gov.ua>

12. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / А. І. Сухоруків, С. Л. Воробйов, Т. П. Крушельницька; За ред. А. І. Сухорукова. – К.: НІПМБ, 2003. – 63 с.

13. Мунтіян, В. І. Економічна безпека України: Моногр. – К.: КВІЦ, 1999. – 462 с.

14. Новікова О. Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення. – Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. – 460 с.

15. Новікова О. Ф. Соціальна захищеність населення України / О. Ф. Новікова, О. Г. Осауленко, І. В. Калачева та ін. – Донецьк; К.: ІЕП НАН України, Держкомстат України, 2001. – 360 с.

16. Основи законодавства України про культуру № 2117-ХІІ від 14.02.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

17. Паламарчук В. М. Економічні перетворення і соціальна безпека: Моногр. – К.: НІСД, 1996. – 64 с.

18. Пашков В. М. Господарсько-правові аспекти забезпечення охорони здоров'я як соціальної домінанти національної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arteka.ua/archives/591/25280.html>

19. Пирожков С. І. Концептуальні підходи до формування системи національної безпеки України. Проблеми національної безпеки // Стратегічна панорама. – 2003. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://niisr.gov.ua/vydanna/panorama/2003_1.php

20. Проблемы экономической безопасности Беларуси / П. Г. Никитенко, В. Н. Ермашевич, Г. Т. Куликов и др.; Под ред. П. Г. Никитенко. – Минск: ИООО “Право и экономика”, 2001. – 220 с.

21. Програма економічних реформ на період 2010–2014 рр. “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf

22. Серебрянников В. В., Хлопьев А. Т. Социальная безопасность России. – М.: ИСПИ РАН, 1996. – 352 с.

23. Соціальна безпека: теорія та українська практика: Моногр. / І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, О. Ф. Новікова та ін.; За ред.

І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колота, В. В. Рогового. – К.: КНЕУ, 2006. – 292 с.

24. Соціальна політика та економічна безпека / О. М. Головінов, М. Є. Горожанкіна, Л. І. Дмитриченко та ін.; Під ред. Є. І. Крихтіна. – Донецьк: Каштан, 2004. – 336 с.

25. Туган-Барановський М. І. Основи політичної економії / Наук. ред., автор передм. і вступної статті С. М. Злупко. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 628 с.

26. Филюк Г. Рівень добробуту населення України в контексті світових стандартів // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 7. – С. 42-45.

27. Хомра О. У., Русанова Т. Є. Соціальна безпека: виклики, загрози, критерії проблеми національної безпеки // Стратегічна панорама. – 2004. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=pmb1&issue>

28. Шевчук П. І. Соціальна політика. – Львів: Світ, 2003. – 400 с.

29. Яновский Р. Г. Социальная динамика гуманитарных перемен: Социология шанса для России на достойную и безопасную жизнь ее народов (Прилож. к журн. "Безопасность Евразии"). – М.: Книга и бизнес, 2001. – 424 с.